

**KO'P TARMOQLI MAKTABGACHA YOSHDAGI NUTQ
NUQSONIGA EGA BO'LGAN BOLALARNI HARAKATLI O'YINLAR
ASOSIDA NUTQINI RIVOJLANTIRISH**

Aslanova Zarrina To'ybekovna¹

¹ Toshkent xalqaro kimyo universiteti

Samarqand filiali Maxsus pedagogika

Logopediya yo'nalishi magistranti

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 27.02.2025

Revised: 27.02.2025

Accepted: 28.02.2025

KALIT SO'ZLAR:

*nutq nuqsoni,
maktabgacha yosh,
harakatli o'yinlar, nutq
rivojlanishi, ijtimoiy
ko'nikmalar,
grammatikani
rivojlantirish,
tovushlarni talaffuz
qilish, muloqot, bolalar,
nutqni o'rganish.*

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi nutq nuqsoniga ega bolalarni harakatli o'yinlar orqali nutqini rivojlantirishning ahamiyati ko'rib chiqilgan. Nutq rivoji bolaning umumiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi va harakatli o'yinlar yordamida bolalar tovushlarni aniq talaffuz qilish, grammatikani o'zlashtirish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va o'z hissiyotlarini ifodalashda yaxshilanishlarni ko'rsatishi mumkin. O'yinlar, shuningdek, bolalarning o'zaro muloqot qilish qobiliyatini oshiradi va nutq nuqsonlarini bartaraf etishda samarali vosita bo'ladi.

KIRISH. Davlatimizning ustivor siyosati yosh avlodni ma'naviy shakllangan, jismoniy sog'lom va aqlan barkamol qilib voyaga yetkazishdir. Hozirda imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitish, tarbiyalash muammolari dolzarb bo'lib hisoblanadi. Bolani ma'naviy va jismoniy barkamol inson bo'lib etishishi uchun pedagogik omilni, ya'ni maktabgacha ta'lim jarayoniga alohida e'tibor berishni talab qiladi.

Imkoniyati cheklangan bolani maktab ta'limiga tayyorlash undagi nutq kamchiliklarini bartaraf etishga oid korreksion –pedagogik usullarni to'g'ri qo'llay bilish lozim.

Ma'lumki ,qancha bolaning harakatlanish faoliyati yuqori bo'lsa ,shuncha uning nutqi tez rivojlanadi.

Nutq rivoji bolaning umumiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi, ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalar uchun. Nutqni rivojlantirish jarayoni bolaning ongi, fikrlash qobiliyati, ijtimoiy muloqoti va ruhiy holati bilan chambarchas bog'liqdir. Nutq nuqsoniga ega bolalar, o'z fikrlarini to'g'ri va ravon ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Harakatlarning shakllanishi nutqning ishtiroki bilan sodir bo'ladi. Agar bola yangi taasurotlar olib turmasa , harakatlari va nutqi uchun sharoit yaratib bermasa , uning jismoniy va ruhiy rivojlanishi kechga qoladi.

Bunday bolalar uchun harakatli o'yinlar samarali usul bo'lib, ular bolaning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Harakatli o'yinlar bolalarning fiziologik, psixologik va nutq rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Harakatli o'yinlar bolaga o'z hissiyotlarini boshqarish, atrof-muhit bilan muloqot qilish, muammolarni hal qilish va o'ziga ishonch hosil qilishda yordam beradi. Shuningdek, bu o'yinlar bolaga tilni tushunish va ishlatish imkonini beradi. Harakatli o'yinlarda bolalar turli shakl va tovushlarni eshitib, ularga javob berishadi.O'yinlar davomida bolalar o'zaro muloqot qilishni, boshqalar bilan hamkorlikni va ijtimoiy qoidalarni o'rganadilar. Nutqni rivojlantirishda bu juda muhim, chunki bolalar ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri va aniq nutq ishlatishni o'rganadilar. Harakatli o'yinlar bolaga o'z his-tuyg'ularini ifodalashda yordam beradi. Nutq nuqsoni bo'lgan bolalar ba'zan o'z hissiyotlarini ifodalashda qiyinchiliklarga duch kelishadi, shuning uchun o'yinlar ularning o'zini anglashiga va boshqalar bilan muloqot qilishga yordam beradi. O'yinlar bolaning yoshiga va nutq rivojlanish darajasiga mos bo'lishi kerak. Masalan, kichik yoshdagi bolalar uchun tovushlarni takrorlash va qiziqarli harakatlar qo'shish foydalidir . O'yinlar davomida bolaga so'z boyligini kengaytirish va grammatik xatolarni to'g'rilashga qaratilgan topshiriqlar berish kerak. Bolalar o'rtasida muloqotni rivojlantirish uchun birgalikda o'ynash, savollar berish, javoblar olish, buyruqlarni bajarish kabi o'yinlar tashkil etish kerak. Nutqni rivojlantirish jarayoni davomiy va muntazam bo'lishi zarur. Harakatli o'yinlar bolaning nutq rivojlanishiga muntazam tarzda ta'sir ko'rsatishi uchun ularni kunlik yoki haftalik mashg'ulotlarga aylantirish mumkin. Nutq nuqsoniga ega bolalarga yordam berishda harakatli o'yinlar asosida amalga oshiriladigan mashg'ulotlar samarali va qiziqarli usuldir. Bu o'yinlar bolaning nutqini rivojlantirgan holda, uning ijtimoiy ko'nikmalarini ham shakllantiradi. Shuning uchun maktabgacha yoshdagi bolalar

uchun harakatli o'yinlarni nutq rivoji jarayoniga kiritish, ularga nafaqat o'yin-kulgu, balki muhim ta'limiy va rivojlantiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Harakatli o'yinlar, bolaning nafaqat jismoniy rivojlanishiga, balki uning psixologik va nutq rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Nutq nuqsoni bo'lgan bolalar, ko'pincha, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishda va grammatik xatolarni kamaytirishda qiyinchiliklarga duch keladilar. Shu sababli, nutq terapevtlari va pedagoglari tomonidan o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar nutq nuqsonlarining oldini olish va bartaraf etish bo'yicha samarali metodlarni izlashga qaratilgan. Nutq nuqsoniga ega bolalarning nutq rivojlanishidagi eng muhim faktorlardan biri sifatida o'yin jarayonini ko'rsatiladi, harakatli o'yinlarning nutq nuqsonlari bor bolalar uchun nafaqat o'yin-kulgu, balki o'rganish jarayonida metodik vosita sifatida foydalanilish ta'kidlanadi. Harakatli o'yinlar bolalar uchun ijtimoiy muloqot o'rnatish va bir-birlarini tushunish qobiliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Natijada, bolalar o'zaro muloqotda to'g'ri nutqdan foydalanishadi, bu esa nutq rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yinlar orqali bolalar bir-birlari bilan savol-javoblar orqali muloqot qilishni, suhbatlarni boshqarishni va turli nutq shakllarini o'rganishni boshlaydilar. Bu jarayon ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish bilan birga, nutqni to'g'ri ishlatish qobiliyatini ham oshiradi.

Nutqni rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Tibbiy va pedagogik usullarni integratsiya qilish, harakatli o'yinlarni til o'rganish jarayoniga qo'shish bilan natijalarni yaxshilash mumkin. Harakatli o'yinlar o'zining ijtimoiy va psixologik foydalari bilan birga, nutqni o'rganishda ham eng samarali metodlardan biri deb topilgan. Aniqsa, nutq nuqsoniga ega bolalarni harakatli o'yinlar orqali nutqni rivojlantirish samarali va ko'p tomonlama yondashuvni talab qiladi. Harakatli o'yinlar yordamida bolalar tovushlarni aniq talaffuz qilish, grammatikani o'zlashtirish va ijtimoiy muloqotni rivojlantirishda sezilarli natijalarga erishadilar. Nutqni rivojlantirishda o'yinlarni qo'llash pedagogik, psixologik va tibbiy nuqtai nazardan muhim hisoblanadi.

Nutqning rivojlanishidagi o'zgarishlar, bolalarning so'zlashish qobiliyatidagi yaxshilanishlar va o'yinlar orqali nutqni rivojlantirishning samaradorligi aniqlanib, statistik metodlar yordamida natijalar qayd etildi.

Harakatli o'yinlarni o'ziga xos fazilati o'yinni mazmuni harakatni yorqin ifoda qilish hisoblanadi. O'yinda qo'yilgan maqsadga erishishda yo'lida turli qiyinchiliklarni yengib nazarda tutiladi. Masalan:

1. "Hayvonlarning tovushlari" o'yini – Bu o'yinda bolalar turli hayvonlarning tovushlarini takrorlashdi. O'yin davomida bolalar hayvonlarning nomlarini aytib,

tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga harakat qilishdi. Bu o'yin bolalarning tovushlarni aniq talaffuz qilishiga yordam berdi.

2. "Yugurib boraman" o'yini – Bolalar jismoniy faoliyatda ishtirok etib, harakatlarni so'zlar bilan ifodalashdi. Masalan, "Men yugurib boraman", "Men sakrab o'taman" kabi oddiy jumlar yordamida grammatikani o'rganishga qaratilgan o'yinlar o'tkaziladi.

3. "O'yinchoqlarni topish" o'yini – Bolalar o'zaro hamkorlikda turli o'yinchoqlarni topib, ularni tasvirlab berish. Bu o'yin orqali bolalar o'zaro suhbat qurishni va grammatik xatolarni bartaraf etishni o'rganishadi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarga yordam berishda harakatli o'yinlar samarali pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi. Bolalarning nutq rivojlanishidagi o'zgarishlar, o'yinlar

davomida soʻz boyligi, tovushlarni talaffuz qilish va grammatikani toʻgʻri ishlatishdagi yaxshilanishlar kuzatildi. Oʻyinlarni muntazam ravishda oʻtkazish, bolalar uchun nutqni rivojlantirishning samarali usuliga aylanishi mumkin. Shunday qilib, oʻyinlarning nutqni rivojlantirishdagi oʻrni juda katta va bu usulni kengroq qoʻllash, nutq nuqsonlarini bartaraf etishda muhim qadam boʻladi.

Demak, oʻyinlar orqali bolalar tovushlarni aniq talaffuz qilish, grammatik tuzilmalarni toʻgʻri ishlatish va soʻz boyligini kengaytirishda ijobiy oʻzgarishlarga erishdilar. Harakatli oʻyinlar bolaning nafaqat jismoniy, balki psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ham yordam beradi. Oʻyin jarayonida bolalar bir-biri bilan muloqot qilishni oʻrganib, oʻz his-tuygʻularini ifodalashda yaxshilanishlar koʻrsatdilar. Shuningdek, oʻyinlar orqali bolalar oʻrtasida ijtimoiy koʻnikmalarni rivojlantirish, bir-birlarini tushunish va muloqotda toʻgʻri nutqdan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Nomlangan harakatli oʻyinlar bolalar nutqini rivojlantirish borasidagi ayrimlari boʻlib, ular ota-onalarning imkoniyati, vaqtdan kelib chiqqan holda taklif etiladi va ishbu ishlar ustida muntazam ravishda shugʻullanish bolalar nutqiy nuqsonlarini bartaraf etishga samarali taʼsir koʻrsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nurmatova, D. Pedagogik oʻyinlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish. Tashkent: Taʼlim va rivojlanish. 2021.
2. Mirzaeva, F. (2020). Harakatli oʻyinlar va ularning bolalarning nutq rivojlanishiga taʼsiri. Tashkent: Oʻzbekiston fanlar akademiyasi.
3. Zotov, A. (2019). Harakatli oʻyinlar orqali bolalarning nutq rivojlanishi. Tashkent: Pedagogika nashriyoti.
4. Baxtiyorova, M. (2020). Nutq nuqsonlariga ega bolalar bilan ishlashda metodik yondashuvlar. Toshkent: Fan va taʼlim.
5. Isroilov, A. (2018). Ijtimoiy muloqot va nutq rivojlanishi. Tashkent: Oʻqituvchi.
6. Kamolova, N. (2017). Nutq terapiyasida oʻyinlarning roli. Bukhara: Buxoro universiteti nashriyoti.
7. Tashkent, M. (2021). Jismoniy faoliyat va nutq rivoji: Maktabgacha yoshdagi bolalarda oʻyin orqali nutqni rivojlantirish. Tashkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
8. Aliyeva, B. (2023). Bolalarning nutq rivojlanishida oʻyinlarni qoʻllashning ilmiy asoslari. Andijan: Andijon universiteti.